

Tångeråsa, fornl. nr. L1980:3436 m.fl., schaktningsövervakning

L1980:3436, L1980:3437, L1980:3647 och L1980:3648,
stensättningar, inom fastigheten Dalhult 5:1
i Lekebergs kommun, Örebro län

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

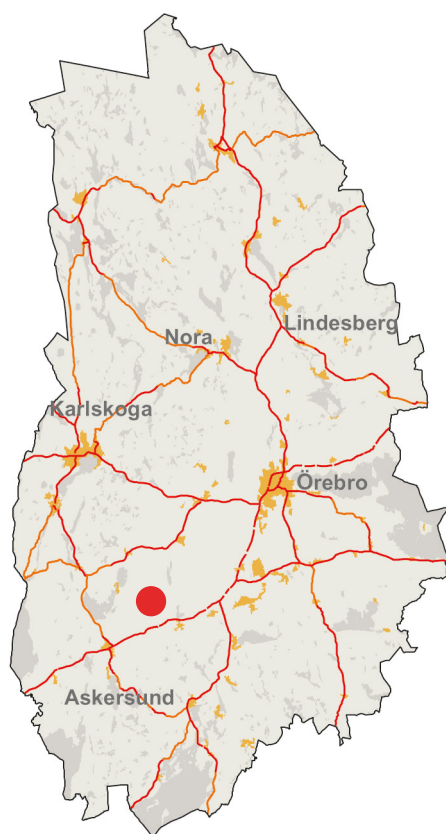
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
schaktningsövervakningen markerad i rött.*

© 2021 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2021:27

Författare

Leif Karlenby

Grafisk form

Sabina Larsson

Omslagsfoto

Stensättning, f.d. L1980:3436. Foto från NNÖ.

Foto

Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2021:27

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Tångeråsa, fornl. nr. L1980:3436 m.fl., schaktningsövervakning

L1980:3436, L1980:3437, L1980:3647 och L1980:3648,
stensättningar, inom fastigheten Dalhult 5:1
i Lekebergs kommun, Örebro län

Leif Karlenby

Lst dnr 431-5881-2020

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Lekeberg
Landskap	Närke
Socken	Tångeråsa
Fastigheter	Dalhult 5:1
Fornlämningsnummer	L1980:3436, L1980:3437, L1980:3647, L1980:3648, 2020:9321 och 2020:9322
Lämningstyp	Stensättningar
Datering	Järnålder
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2020-10-09
Länsstyrelsens diarienummer	431-5881-2020
Uppdragsnummer i Fornreg	202001320
Arkeologgruppens projektnummer	P20062
Projektledare	Leif Karlenby
Fältpersonal	Leif Karlenby
Undersökningstid	2020-10-21
Undersökt yta	50 kvadratmeter
Inmätningsteknik	Manuell
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

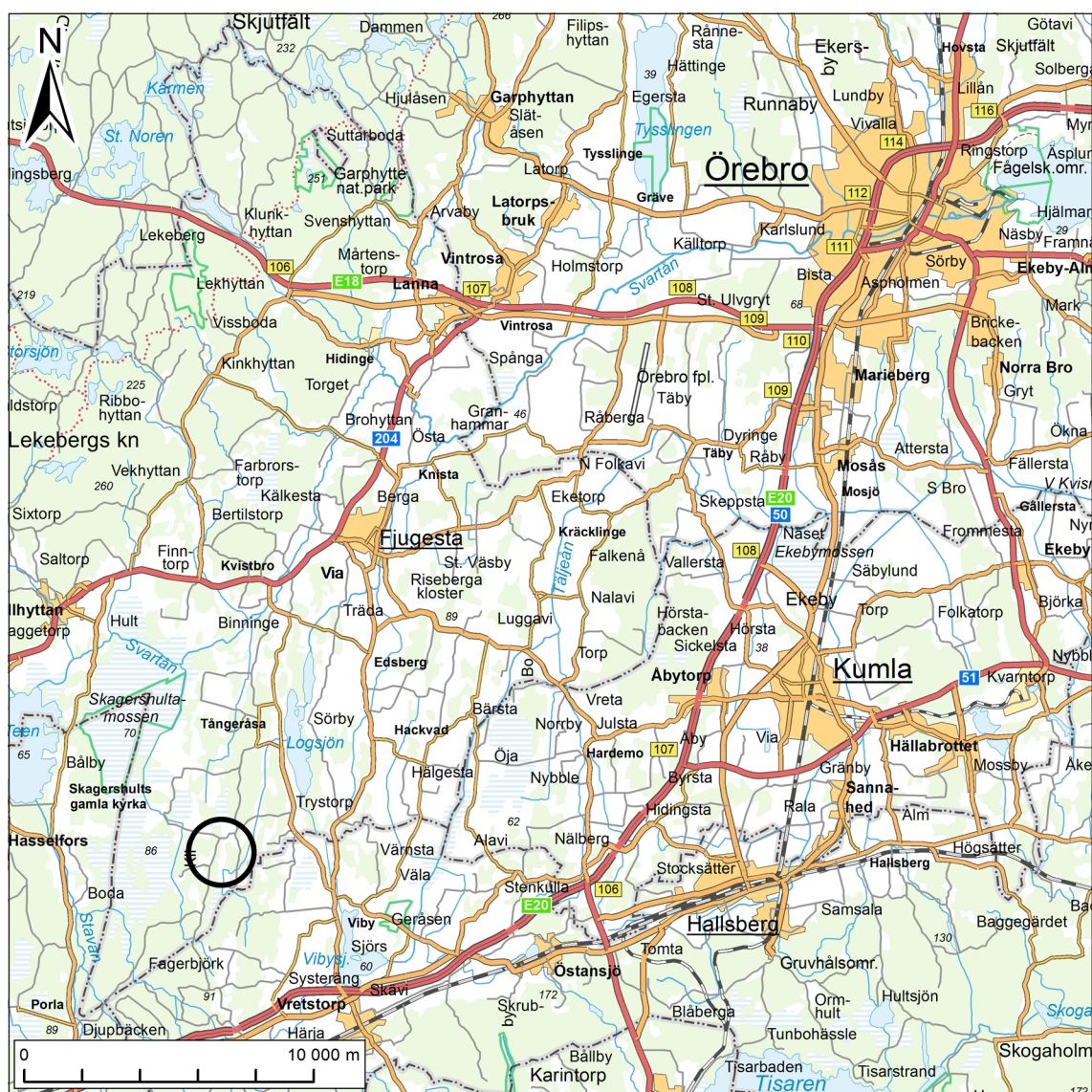
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Kartstudier	9
Syfte och målgrupper.....	10
Metod och genomförande.....	10
Resultat.....	11
Resultat från schaktningen	11
Det nya fornlämningsläget.....	13
Tolkning.....	15
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	16
Referenser	17

Figur 1. Karta över Västnärke med platsen för schaktningsövervakningen markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Företaget Calltech AB planerade att lägga ner kabel i Tångeråsaområdet. Vid lämningarna L1980:3436 m.fl. passerade ledningen i sådan närhet att Länsstyrelsen fann det lämpligt att besluta om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning.

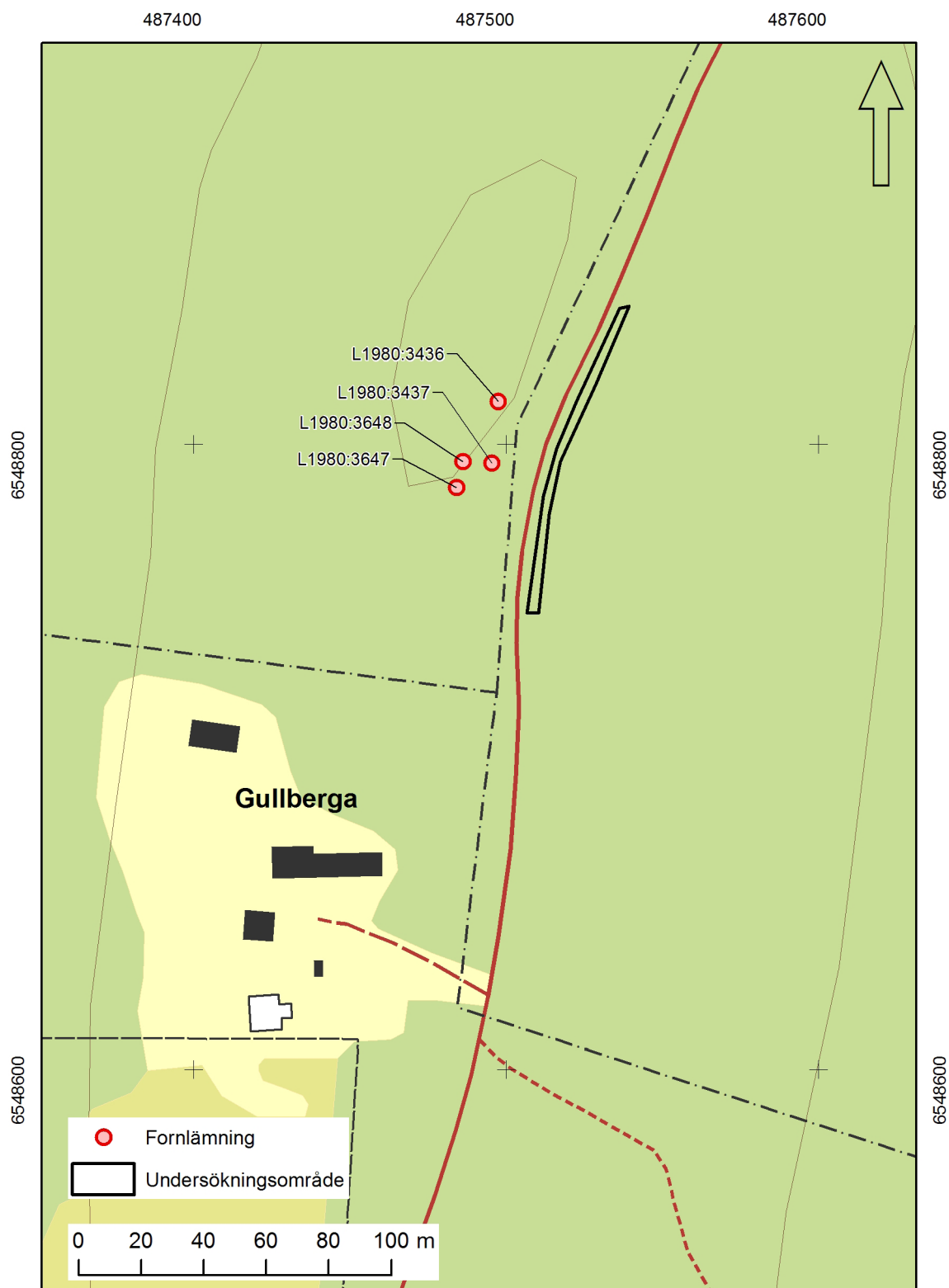
Arkeologgruppen AB tilldelades arbetet och medverkade i övervakande syfte vid grävningsarbetena. Längs en sträcka på cirka 100 meter medföljde en arkeolog och säkerställde att inga fornlämningar skadades vid arbetena.

I samband med schaktningsarbetena iaktogs ytterligare ett par stensättningar på den västra sidan av vägen och på den östra, i direkt anslutning till schaktningen, påträffades en möjlig stensättning eller ett röjningsröse. Detta skadades dock inte av arbetena.

Schaktningsarbetet i sig berörde inte någon fornlämning.

Inledning

Caltech Sverige AB genomförde nedläggning av fiberkabel i området runt Tångeråsa under år 2020. Arbetet skedde inom fastigheten Dalhult 5:1, i närheten av fyra registrerade stensättningar (L1980:3436, L1980:3437, L1980:3647 och L1980:3648). Länsstyrelsen i Örebro län beslutade därför om en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid passagen av fornlämningarna (beslut 2020-10-09). En sträcka om cirka 100 meter angavs som arbetsområde (se figur 2). Arbetet utfördes av Arkeologgruppen AB den 21 oktober 2020.

Figur 2. Karta över platsen för undersökningen markerad. Väster om vägen ligger de fyra registrerade stensättningarna (L1980:3436, L1980:3437, L1980:3647 och L3648). Skala 1:2000.

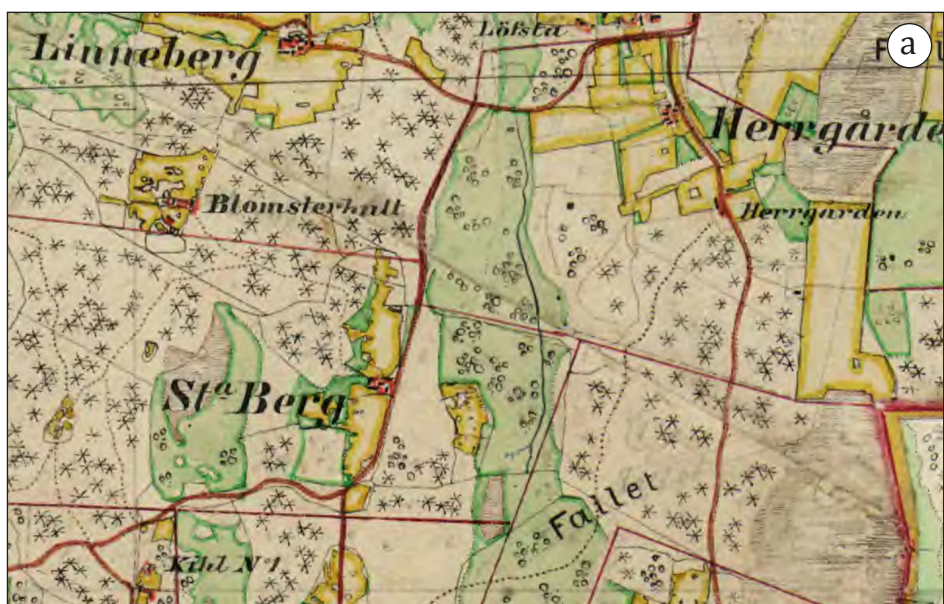
Bakgrund och kulturmiljö

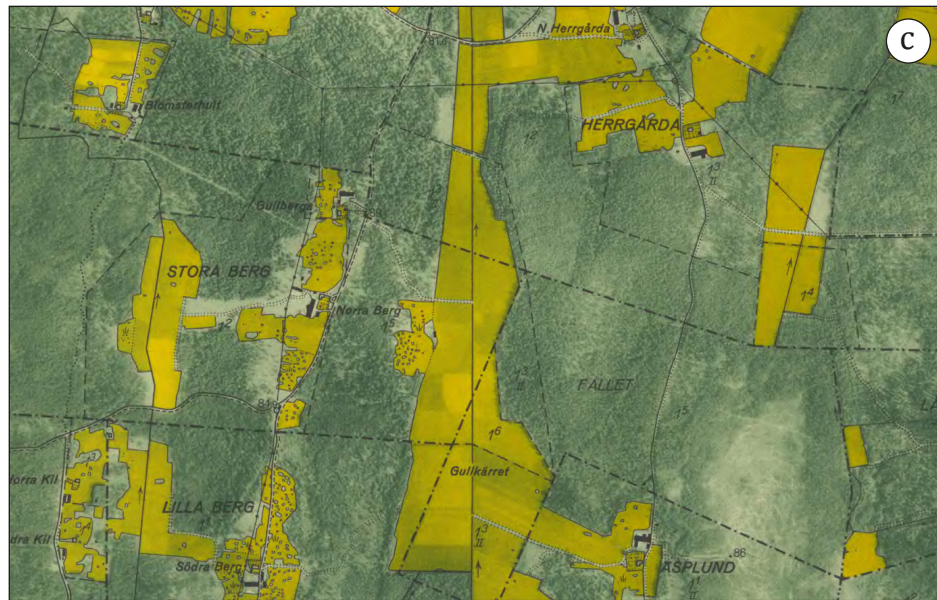
Vid arbeten i detta område finns det inte så mycket bakgrund att beskriva. Närmaste äldre lämning i området är den väl kända träkyrkan från 1200-talet i Tångeråsa (Esbjörnsson 2020). Detta innebär naturligtvis att det i området har funnits bebyggelse minst sedan medeltid. Emellertid förefaller de flesta av de idag befintliga bebyggelseenheterna inte kunna följas särskilt långt tillbaka i tid. Dels finns en grupp som har sentida namn, vilket antyder att de är etableringar från 1800- och 1900-talen, dels finns gårdar som visserligen har äldre namnbruk, men som det inte finns några äldre, skriftliga belägg kring (tidigast 1500-tal). Tångeråsa, med kyrkan, har tidigaste skriftliga belägg från 1335 (*in ecclesia Tangaraas*: Ortnamnsregistret). Fastigheten Dalhult 5:1, där aktuell plats är belägen, har ingen datering i Ortnamnsregistret. Närmaste gård är Norra Berg; inte heller denna enhet har någon äldre daterad uppgift.

Bristen på skriftliga belägg skulle ju kunna bero på att området ligger utanför de större bygderna på Närkeslätten, att de helt enkelt inte funnits med i den aktiva bytesaktivitet som utvecklades kring mark och gårdar bland högreståndspersoner och stat och kyrka under medeltid. Därvid har inte dessa avlagset belägna gårdar genererat så många brev som andra har gjort.

Skogsbygden kring Tångeråsa består alltså av ett antal, väl spridda mindre gårdsenheter. Strax österut öppnar sig åkermarker centrerade kring säteriet Trystorp, som utvecklades till en stor markägare i området. Möjligen kan en del av de i skogen belägna torpen och gårdarna vara brukningsenheter under säteriet.

Gravarna som ligger väster om vägen där schaktningsövervakningen genomfördes förefaller vara en främmande fågel i denna miljö, men Tångeråsas medeltida kyrka ger ändå vid handen att det bör ha funnits en bygd här också tidigare.

Figur 3. Utsnitt ur a) häradsekonomiska kartan från år 1864–67. b) generalstabskartan från år 1888 samt c) ekonomiska kartan från år 1955.

Kartstudier

Från området finns enbart fyra kartor i Lantmäteriets "Historiska kartor": en häradsekonomisk karta från 1864–67, en generalstabskarta från 1888 samt två ekonomiska kartor från 1955 respektive 1981. Den häradsekonomiska kartan utvisar ingen bebyggelse i läget för Gullberga, gården som ligger närmast fornlämningarna. På generalstabskartan finns en liten byggnadssymbol på platsen och på ekonomikartan från 1955 är gården Gullberga tydligt utsatt.

Ortnamnen antyder inte någon äldre datering för de olika gårdarna i området. Överhuvudtaget utvisar bebyggelsens lägen och namn att bebyggelsen bör vara sen i området. Ett undantag utgörs möjligen av Norra och Södra Berg strax söder om Gullberga. I övrigt torde bebyggelsen vara från historisk eller möjligen medeltid, av namnen att döma.

Syfte och målgrupper

I syfte att i första hand undvika att skada fornlämningar, om inte detta kan undvikas, undersöks och dokumenteras de lämningar som påträffas. Om fornlämningar påträffas där undersökning inte kan undvikas, kan makro-fossilprover, kolprover samt vedartsprover för analys bli aktuella.

Målgrupperna utgörs av Länsstyrelsen och företagaren som behöver resultaten för sitt fortsatta arbete.

Metod och genomförande

Arbetet genomfördes med hjälp av en grävmaskin som tillhandahölls av exploatören. Schaktet grävdes ned till cirka 0,3–0,4 meter i kanten av vägen. Därefter skulle firman fräsa ner kabeln i det upptagna schaktet.

Området mättes in för hand och överfördes sedan till digital form och lades in i Kulturmiljöregistret. Området fotograferades också.

Vid arbetet på platsen noterades också ytterligare lämningar i området. Det rörde sig om minst två ytterligare stensättningar på västra sidan av vägen samt en möjlig stensättning på den östra. Dessa mättes in (manuellt) och redovisas i följande text.

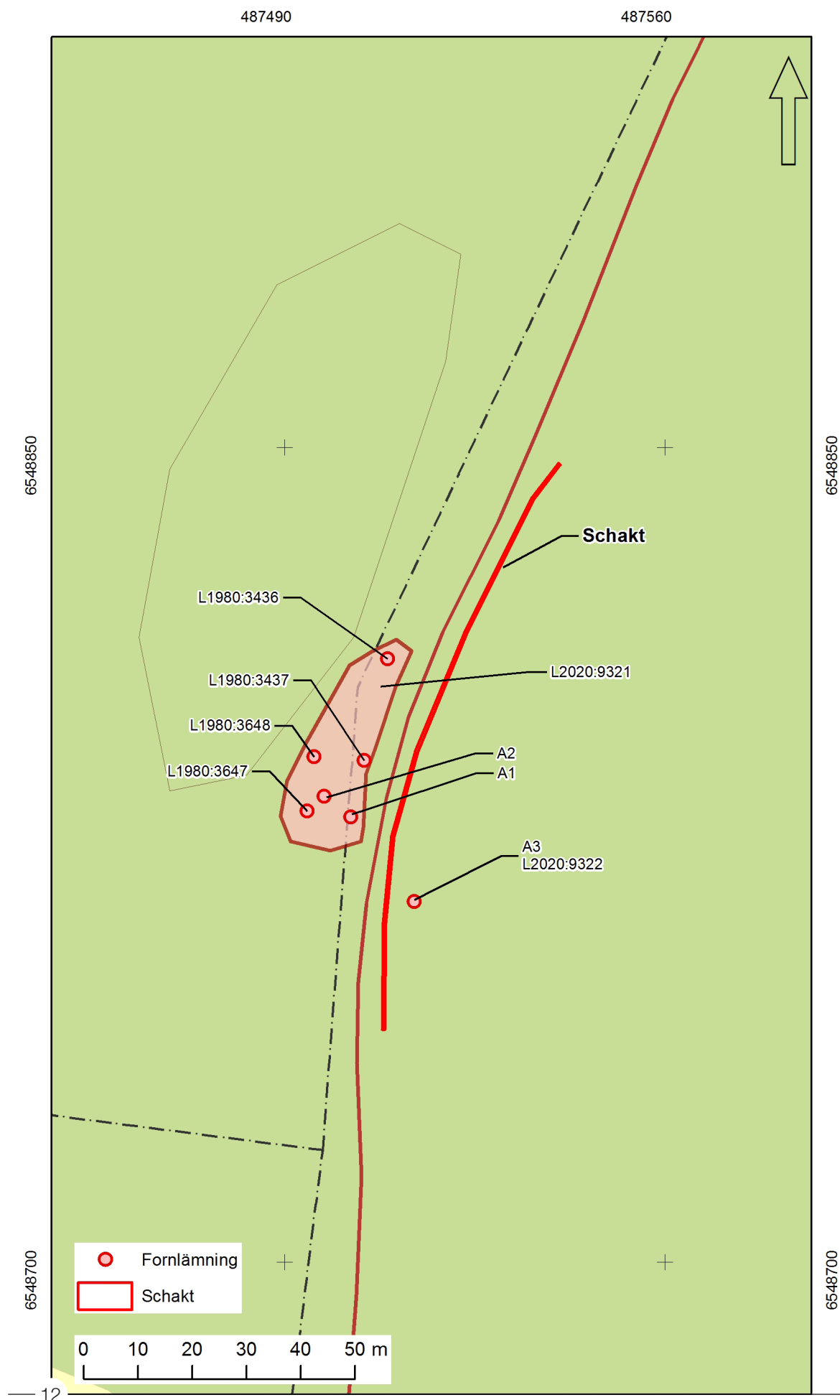
Figur 4. Vy över det grävda schaktet, foto från norr.

Resultat

Sedan tidigare fanns fyra registrerade fornlämningar på västra sidan av vägen. Anläggningarna visade sig vara felplacerade på kartan från kulturmiljöregistret i förhållande till vägen. Två av stensättningarna ligger 10 respektive 15 meter från vägen enligt kartan. I verkligheten har den södra av gravarna nästan halverats, förmodligen i samband med anläggandet av mötesplats. Den andra är bara marginellt skadad av vägen i östkanten, men är ändå belägen längre åt öster än registrerat läge. I samband med skadebedömningen gjordes också en inventering efter ytterligare gravar. Två ytterligare stensättningar påträffades väster om vägen på samma plats som övriga stensättningar. En ytterligare grav, en stensättning/röse, påträffades öster om vägen, strax öster om schaktet. I området söder om den yta som schaktningsövervakades fanns en röjd yta med mindre röjningsrösen. Då dessa nyfynd inte ingick i uppdraget har den endast översiktligt noterats på karta och bör vid tillfälle kontrolleras av Länsstyrelsen.

Resultat från schaktningen

Schaktet grävdes invid vägens östra kant. Det fanns inget grävt dike på platsen så det placerades i slänten som ibland endast var en svag sluttning ut i terrängen, i andra var höjdskillnaden mellan vägen och skogsmarken större. Inga fornlämningar påträffades i schaktet eller dess närhet. Den nypåträffade stensättningen öster om vägen var belägen ett par meter öster om schaktet och var aldrig i fara för att påverkas.

Figur 5. Plan över schaktet med undersökningsområde samt de nya registreringsrönen (A1–3). Lämningen innehåller nu sex stensättningar och registreras om som gravfält (L2020:9321). Skala 1:1000.

Figur 6. Nyupptäckt stensättning (L2020:9322) på östra sidan av vägen.
Foto från öster.

Det nya fornlämningsläget

I överenskommelse med Länsstyrelsen har en redovisning av de nya fornlämningslägena, tillsammans med de redan tidigare kända, inkluderats i denna rapport. Beskrivningarna är korta och inplaceringen på karta (och Kulturmiljöregistret) har gjorts med manuell metod.

Utdrag ur Kulturmiljöregistret (ordningen följer den senaste numreringen) kompletterad med nyfynden:

L1980:3436. 13 m N om nr 2 är: **4)** Stensättning? rest av, ca 10 m diam och 0,4 m h. Omplockad fyllning av 0,1–0,8 m st stenar. Gropig och mycket ojämn och oklar. Beväxt med 2 sälgar, 1 björk, lövsly och små granar samt täckt med ris.

L1980:3437. Omedelbart SSV om nr 1 är: **3)** Stensättning, rund, 4 m diam och 0,2 m h. Fyllning av 0,2–0,4 m st stenar. Kantkedja 0,25 m h av 0,4–0,5 m l stenar. Kantkedjan saknas i Ö kanten, där stenar troligen plockats bort. Stenar uppkastade på N delen.

L1980:3647. 1 m Ö om nr 1 och 1 m V om väg (N-S) är: **2)** Stensättning, rund, 6 m diam och 0,3 m h. Övermossad fyllning av 0,2–0,6 m st stenar. Ställvis kantkedja 0,2 m h av 0,2–0,5 m l stenar. Skadad i Ö kanten av dike. Några stenar 0,4–0,6 m stora, uppkastade på stensättningen. Beväxt med 3 granar.

L1980:3648. **1)** Stensättning, rund, 5,5 m diam och 0,3 m h. Övermossad fyllning av 0,2–0,6 m st stenar. I mitten en grop, 1 m diam och 0,1 m dj. Kantkedja 0,2 m h av 0,2–0,5 m l stenar. Beväxt med 2 hasselbuskar och några små rönnar.

Nyfynd för komplettering till tidigare registrerade påträffades ytterligare tre stensättningar, två av dem ingår i det nyregisterade gravfältet:

- 1)** 7 meter söder om L1980:3647 påträffades en stensättning, 8 m i diam, 0,3–0,4 meter hög och lagd av 0,2–0,4 m stora sten. Stensättning skadad av vägen i öster, där en del sten från vägsidan lagts upp över stensättningen. Flertalet sten beväxt av mossor.
- 2)** Mellan nr 1) och L1980:3648 finns en mindre stensättning med en diameter av 2,5 meter och en höjd av 0,2 meter. Den är lagd av 0,1–0,2 meter stora, runda stenar.
- 3)** Öster om vägen och cirka 20 meter söder om 1) påträffades en rund röseliknande stensättning med en diameter på 6–7 meter och en höjd av 0,5 meter. Stenarna som utgjorde stensättningen var 0,1–0,3 meter stora. Mitt i anläggningen växte en stor gran som möjligen kan ha påverkat stensättningens välvning. Registrerad som L2020:9322, stensättning.

I tillägg till dessa gravar fanns i söder, på den västra sidan ett 30 meter långt och 10–20 meter brett område med stenar upp till 0,5 meter stora. Området sluttade ned mot en yta i väster som föreföll vara stenröjd. I det steniga området fanns en otydlig stensträng, enskiktad men treradig, cirka 20 meter lång. Ytterligare söder ut på den östra sidan fanns röjd mark där det fanns ett flertal små röjningsrösen.

Då de tidigare fyra stensättningarna var registrerade som enskilda objekt förändrades situationen genom de två nya stensättningarna. Då objekten nu är sex stycken ska de registreras som ett gravfält. Detta har gjorts i Kulturmiljöregistret (L2020:9321) där de gamla objekten ingår med de nya. Den ensamma stensättningen öster om vägen får status som egen fornlämning (L2020:9322).

Den eventuella stensträngen väster om vägen och området med fossil åkermark söder ut på den östra sidan har inte registrerats i Kulturmiljöregistret. Dessa behöver bedömas med större omsorg än vad som var möjligt under de rådande omständigheterna.

Figur 7. Stensättningen L1980:3547 (nu i gravfält L2020:9321) med tydlig skada längs vägen. Foto från sydost.

Tolkning

Schaktningsövervakningen berörde ingen av de på platsen iakttagna och registrerade fornlämningarna. Därvid bedöms schaktningsarbetet inte ha påverkat fornlämningsmiljön.

De därutöver uppmärksammade tilläggen till fornlämningsmiljön förstärker sannolikheten till att det funnits en förhistorisk miljö i området, samt att de agrara lämningar som iakttagits, men ej registrerats visar på en odlingsverksamhet som legat utanför de än idag öppna markerna. Utifrån den befintliga bebyggelsen torde dessa lämningar utgöra spår av en relativt sentida odlingsverksamhet.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet var att medverka vid och övervaka schaktningarna inför nedläggningen av fiberkabeln. Detta genomfördes utan att någon fornlämning i området berördes av schaktningsövervakningen. I tillägg kunde två stensättningar läggas till gravgruppen belägen på västra sidan av vägen samt att ytterligare en stensättning påträffades på vägen östra sida. Dessa har lagts till Kulturmiljöregistret. Spår en stensträng och en möjlig fossil åker iaktogs också men låg utanför det område som berördes av schaktningsövervakningen.

Det är därför Arkeologgruppens bedömning att syftet har uppfyllts och att resultaten väl motsvarar undersökningsplanens ambition.

Referenser

Tryckta källor

Esbjörnsson, E. 2000. *Kyrkor i Örebro län - en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*. Örebro läns museum. Örebro

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

Häradsekonomska kartan år 1864–67, Viby, J112-64-14

Generalstabskartan år 1888, Askersund J243-34-1

Ekonomiska kartan 1955, Trystorp J133-10E0i57

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2021:27

